

การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรม
ของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา*
DEVELOPMENT OF DHAMMA EDUCATION MANAGEMENT
FOR THE SANGHA ADMINISTRATION
IN CHACHOENSAO PROVINCE

พระครูปลัดชาลิน กตปุญโญ, พระอุดมสิทธิธนายก (กำพล คุณงก์โร)
Phrakhrupalat Chalin Katapunyo, Phra Udomsittinayok (Kampol Kunangkaro)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: 6301204220@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาสภาพทั่วไป 2. ศึกษาองค์ประกอบ 3. นำเสนอวิธีพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา ระเบียบวิธีวิจัยนี้อิงตามแนวทางวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 25 รูปหรือคน และได้จัดทำกรสนทนากลุ่มเฉพาะทางกับผู้ทรงคุณวุฒิอีก 9 คน เครื่องมือหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์นี้คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และมีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยวิธีการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไป จุดแข็ง คือ การมีคุณภาพและมาตรฐานการบริหารจัดการที่ดีและการสนับสนุนจากภาครัฐและประชาชน จุดอ่อน คือ ขาดเป้าหมายในการพัฒนา ขาดการปรับปรุงหลักสูตร และขาดการติดตามผล โอกาส คือ การบูรณาการกับการศึกษามัธยมศึกษาและการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร อุปสรรค คือ ขาดทรัพยากรและครูในบางพื้นที่ และปัญหาการเข้าถึงเทคโนโลยี การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนและครู จะช่วยให้การศึกษาแผนกธรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 2. องค์ประกอบในการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1. การคัดเลือกและพัฒนาครู สร้างเครือข่ายและมอบรางวัล 2. การบริหารงบประมาณอย่างมีเมตตาและปรารถนาดี 3. การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยและตรวจสอบได้ 4. การกำกับดูแลคุณภาพและความโปร่งใสในการบริหาร พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดทำงบประมาณ 3. การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรม เน้น 4 ด้านสำคัญ คือ 1. หลักสูตร ที่กำหนดเป้าหมายและพัฒนาหลักสูตร

ให้ทันสมัย 2. การเรียนการสอน โดยการพัฒนาครูและบุคลากร การจัดหาสื่อการสอน
ที่ทันสมัย และส่งเสริมความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย 3. สื่อการสอน ที่จัดหาและ
พัฒนาให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และมีการมีส่วนร่วมของพระภิกษุสามเณร
4. การประเมินผล ที่ต้องชัดเจน ครอบคลุมด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของผู้เรียน
และการเผยแพร่ข้อมูลควรมีรูปแบบที่หลากหลาย

คำสำคัญ: การพัฒนา; การบริหารจัดการ; การจัดการศึกษา; ธรรมศึกษา

Abstract

Objectives of this research were 1. To study the general conditions, 2. To study the components, and 3. To propose methods for managing the Dhamma studies of the Sangha in Chachoengsao Province. This research methodology was based on qualitative research approaches, involving in-depth interviews with 25 key informants and conducting focus group discussions with 9 experts. The main tool used for the interviews was the in-depth interview script, and data analysis was performed using descriptive interpretation.

The research findings were as follows: 1. General Conditions: Strengths; included quality and standard education, good management, and support from the government and the public. Weakness; included a lack of development goals, curriculum updates, and follow-up. Opportunities; involved integration with general education and publicizing information. Threats; included a lack of resources and teachers in some areas, and issues with access to technology. Improving teaching processes and teacher development would enhance the efficiency of Dhamma studies. 2. Management Components: These include 1. Selecting and developing teachers, building networks, and awarding teachers, 2. Managing the budget with kindness and goodwill, 3. Procuring modern and verifiable materials and equipment, and 4. Overseeing quality and transparency in management, while promoting participation in planning and budgeting. 3. Development of Dhamma Studies Management: Emphasizing on four key areas: 1. Curriculum, which should set goals and be updated regularly, 2. Teaching and Learning,

by developing teachers and staff, providing modern teaching materials, and promoting collaboration with network partners, 3. Teaching materials, which should be provided and developed to meet the needs of learners and involved monks and novices, and 4. Evaluation, which should be clear, comprehensive in terms of knowledge, skills, and characteristics of learners, and the dissemination of information should be in various formats.

Keyword: Development; Management; Educational Management; Dhamma Education

บทนำ

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากการศึกษาโดยใช้ภาษาบาลีเป็นหลักในปี พ.ศ. 2435 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กำหนดหลักสูตรการสอนพระภิกษุและสามเณรขึ้น เพื่อให้เรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2456 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่อีกครั้งหนึ่ง เพิ่มคหิปฏิบัติเข้าในธรรมวิภาค และได้ขยายหลักสูตรขึ้นอีกเป็นระดับชั้นโทและชั้นเอก ดังมีหลักสูตรปรากฏในปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2472 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สยามราชกุมารี สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงเห็นว่า ควรขยายโอกาสให้ฆราวาสได้ศึกษาธรรมบ้าง จึงมอบหมายให้คณะสงฆ์จัดการการศึกษาหลักสูตรนักระบบสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า ธรรมศึกษา เปิดชั้นแรกเป็นหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี และต่อมาได้มีการขยายออกไปเป็น ชั้นธรรมศึกษาชั้นโท และชั้นธรรมศึกษาชั้นเอก ในปี พ.ศ. 2473 และ พ.ศ. 2474 ตามลำดับ (พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2536)

ตามระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วยการจัดศาสนศึกษา พ.ศ. 2494 กำหนดให้มีการจัดตั้งสำนักศาสนศึกษา (สิทธิทัศน์ สนเทียนวัด และเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์, 2564) เพื่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี โดยวัดในกรุงเทพมหานคร เรียกว่า สำนักเรียน มีเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักเรียน ส่วนวัดในจังหวัดอื่น ๆ เรียกว่า สำนักศาสนศึกษา มีเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษา รวมสำนักศาสนศึกษาทุกแห่งในจังหวัดเรียกว่า สำนักเรียนคณะจังหวัด โดยมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด การบริหารจัดการการเรียนการสอนของสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษานั้น ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน และเจ้าสำนักศาสนศึกษาจะบริหารจัดการ (พระสุพิทักษ์ โตะเพ็ง, 2561) โดยใช้หลักสูตรเดียวกันและการสอบวัดผลกำหนดสอบพร้อมกันทั่วราชอาณาจักร

แต่เดิมนั้นองค์พระมหากษัตริย์ทรงดำเนิการสอบจึงเรียการสอบว่า สอบในสนามหลวง โดยอาราธนาพระมหาเถรานุเถระเป็นแม่กองและเป็นกรรมการสอบ ปัจจุบันนี้แม้คณะสงฆ์ จะรับมาดำเนินการเองโดยตลอดแล้ว แต่ก็คงอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), 2545)

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา ระดับพื้นฐาน ซึ่งได้ดำเนินมาเป็นเวลาช้านาน โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ประทานกำเนิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2454 เป็นต้นมา (โสตชาติ บรรจง และคณะ, 2555) การศึกษาแผนกนี้มีส่วนช่วยการคณะสงฆ์และช่วยในการพัฒนาชาติ บ้านเมือง เป็นปัจจัยส่งเสริมศีลธรรมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี คณะสงฆ์และรัฐบาล จึงมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาส่วนนี้ตลอดมา ซึ่งการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ประกอบด้วยการศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม มี 3 ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก (สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, 2543)

การขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัด ฉะเชิงเทรา ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาและจำนวนผู้เรียนที่ลดลง โดยพบว่า ปัญหาหลักมาจากการขาดการบูรณาการระหว่างหลักสูตรดั้งเดิมกับความต้องการของ สังคมสมัยใหม่ (พระมหาภานุพงษ์ ญาณวิชิโย และคณะ, 2567) การขาดแคลนบุคลากร ที่มีความเชี่ยวชาญในการสอน ตลอดจนการขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ทางการศึกษาที่ทันสมัย นอกจากนี้ ยังพบปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์และการสร้างความ เข้าใจถึงคุณค่าและประโยชน์ของการศึกษาแผนกธรรมต่อสาธารณชน ส่งผลให้เกิดทัศนคติ เชิงลบและขาดแรงจูงใจในการเข้าศึกษา การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาสภาพปัญหา วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมที่มี ประสิทธิภาพ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา เพิ่มจำนวนผู้เรียน และสร้างความยั่งยืน ให้กับการศึกษาพระพุทธศาสนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา อันจะนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากร บุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม และความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ได้ทราบถึง การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนก ธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา เพราะทุกวันนี้ นักเรียนผู้ที่เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม นั้นมักจะไม่ค่อยให้ความสำคัญเกี่ยวกับวิชาที่เรียนนี้มากนัก เพราะมีความคิด ว่าเรียนไปแล้วเอาใบประกาศไป ก็ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้ จึงไม่ค่อย ให้ความสำคัญกับการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมมากนัก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การวิจัย ในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาที่จะทำให้สามารถเข้าใจปัญหา และอุปสรรคของการ บริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา และก็จะทำให้ได้ทราบถึง

แนวทางการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดตามมา ในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษากระบวนการในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
3. เพื่อนำเสนอวิธีการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน ได้ถูกเลือกโดยใช้วิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีการแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้: กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วยพระสังฆาธิการ จำนวน 10 รูป กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยพระสงฆ์ จำนวน 5 รูป กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยนักวิชาการทางด้านจัดการเชิงพุทธ จำนวน 5 รูป หรือคน กลุ่มที่ 4 ประกอบด้วยข้าราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ สำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 9 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ คัมภีร์พระไตรปิฎก และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามที่กำหนดไว้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในโครงการนี้ประกอบด้วยสองขั้นตอนหลัก

4.1 ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจัดทำนัดหมายกับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาเพื่อสัมภาษณ์ การเตรียมการรวมถึงการศึกษาและจัดทำประเด็นคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ การเตรียมเครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการบันทึกข้อมูล

4.2 ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์ ขั้นตอนนี้เริ่มต้นด้วยการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างบรรยากาศที่สบายและเอื้อต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่มีคุณภาพ ผู้วิจัยจะแจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์และขออนุญาตใช้เครื่องมือบันทึกภาพเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในการวิเคราะห์ นอกจากนี้ยังจะชี้แจงว่าข้อมูลที่ได้จะถูกเก็บเป็นความลับ เพื่อรักษาข้อมูลส่วนบุคคลและความเชื่อมั่นของผู้เข้าร่วมวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยการเรียงลำดับและจำแนกข้อมูลเป็นระบบก่อน จากนั้นทำการตีความหมายของข้อมูลเพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า จุดแข็ง คณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรามีความมุ่งมั่นในการพัฒนามีนโยบายชัดเจน การศึกษามีคุณภาพและมาตรฐาน มีการบริหารจัดการที่ดี และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและประชาชน จุดอ่อน ขาดการวางแผนและกำหนดเป้าหมายที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนยังไม่ทันสมัย ขาดการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม และการติดตามผลการดำเนินงานยังไม่เพียงพอ โอกาส สามารถบูรณาการการศึกษาแผนกธรรมกับแผนกสามัญ เพิ่มการประชาสัมพันธ์ พัฒนาระบบการเรียนการสอน และพัฒนาครูให้มีความรู้ที่จำเป็น อุปสรรค ขาดแคลนบุคลากรและผู้เรียน ขาดความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ สังคมขาดความเข้าใจในการศึกษาแผนกธรรม และขาดมาตรฐานการศึกษาที่ชัดเจน

2. องค์กรประกอบในการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบด้วย 4 องค์กรประกอบหลัก ได้แก่ 1. บุคลากร ควรพัฒนาระบบคัดเลือกและบรรจุครู ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 2. งบประมาณ ควรกำหนดเป้าหมายชัดเจน วางแผนการใช้งบประมาณอย่างรอบคอบ และติดตาม

ประเมินผล 3. วัสดุอุปกรณ์ ควรจัดหาวัสดุที่จำเป็นและทันสมัย พร้อมตรวจสอบคุณภาพ และจัดทำทะเบียน 4. การบริหารงาน ควรเน้นการกำกับดูแลคุณภาพ ส่งเสริมความโปร่งใส และมีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

3. การพัฒนาการบริหารจัดการการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา มี 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1. หลักสูตร ควรมีความทันสมัยและยืดหยุ่น เพื่อให้พระภิกษุสามเณรพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ 2. การเรียนการสอน ควรพัฒนาครูและบุคลากร พร้อมจัดหาสื่อการสอนที่ทันสมัย 3. สื่อการสอน ควรมีความหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน 4. การประเมินผล ควรมีระบบที่ชัดเจนและครอบคลุมทุกด้าน เพื่อให้การศึกษาแผนกธรรมพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นำมาอภิปรายผล โดยจำแนกตามรายด้านของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า จุดแข็งในการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้แก่ การเสริมสร้างศักยภาพครูสอนพระปริยัติธรรม การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีการศึกษา การส่งเสริมวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และการบูรณาการกับการศึกษาทั่วไป จุดอ่อนที่ต้องแก้ไขคือการปรับปรุงหลักสูตร การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง การเข้าถึงการศึกษาของเด็กยากจน และการจัดหาอุปกรณ์ที่ทันสมัย โอกาสในการพัฒนา ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตร การส่งเสริมวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ และการประชาสัมพันธ์อุปสรรคที่ต้องเผชิญคือการจัดการงบประมาณ การพัฒนาครู และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้ จะช่วยให้การศึกษาแผนกธรรมพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสิรินุช บุสโร (2564) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนบาลี สำนักเรียนดีเด่นหนกลางโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย ผลการวิจัยพบว่า จุดแข็งของการจัดการศึกษา คือ การได้รับการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง การพัฒนาครูและบุคลากรการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนและการใส่ใจในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ จุดอ่อนที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาพฤติกรรม การเรียน การสื่อสารในโรงเรียน และการขาดการดูแลทำที่บ้าน โอกาสในการพัฒนา คือ การปรับปรุงหลักสูตร การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ อุปสรรคที่ต้องคำนึงถึง คือ การแข่งขันกับสถาบันอื่น ความท้าทายในการรักษาความสนใจของผู้เรียน และข้อจำกัดด้านงบประมาณการวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็น

ในการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนบาลี

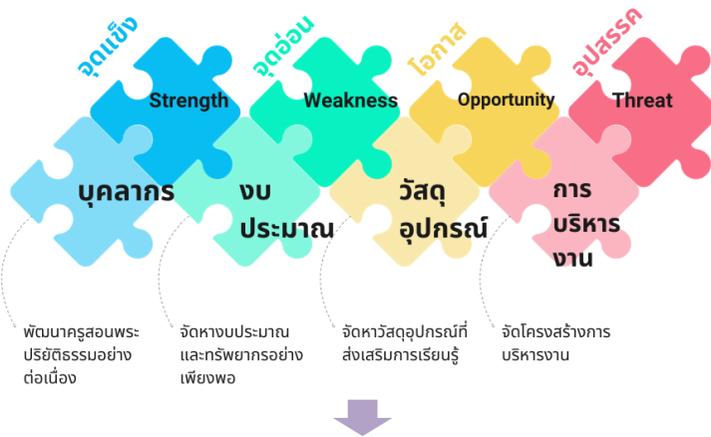
2. องค์ประกอบในการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา การพัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรมอย่างต่อเนื่องโดยการจัดอบรมและส่งเสริมการศึกษาต่อ การจัดระบบการวัดผลและประเมินผลครูอย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างขวัญกำลังใจด้วยรางวัลและสวัสดิการ ด้านงบประมาณมีการจัดหาทรัพยากรอย่างเพียงพอและบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านวัสดุอุปกรณ์มีการจัดหาที่จำเป็นและส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านการบริหารงานภายในมีการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงาน การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้ จะช่วยให้การบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมมีประสิทธิภาพและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูกิตติวิสุทธีวัฒน์ (สมปอง สมบุญโณ) (2564) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาบุคลากร (Man) มีการคัดเลือกและสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงการพัฒนาครูและผู้เรียนโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นจุดแข็งสำคัญ ด้านงบประมาณ (Money) ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาและผู้มีจิตศรัทธา แต่อาจยังไม่เพียงพอ ด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) แม้ไม่ได้กล่าวถึงโดยตรง แต่อาจเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลังจากพัฒนาบุคลากร ด้านการบริหารจัดการ (Management) มีการวางแผนและประสานงานอย่างเป็นระบบ แต่ยังมีช่องว่างในการพัฒนา การปรับปรุงทั้ง 4 ด้านนี้จะช่วยยกระดับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา กำหนดสมรรถนะผู้เรียนที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและผู้เรียน พัฒนาเนื้อหาหลักสูตรที่ครอบคลุมทั้งด้านพุทธศาสนา สังคม และวิชาการ จัดหาสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย และกำหนดการวัดผลที่สอดคล้องกับสมรรถนะผู้เรียน การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้ จะช่วยให้การศึกษาแผนกธรรมมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการทำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหานิกธ ฐานุตโร (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษา 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านสถานที่ ควรให้อำเภอแต่ละอำเภอในภาค 15 รับผิดชอบการเรียนการสอน และเจ้าคณะพระสังฆาธิการในเขตอำเภอนับสนุนงบประมาณ 2. ด้านคณาจารย์ ควรมีการประชุมวางแผนการสอนและประเมินผลทุกสัปดาห์ 3. ด้านหลักสูตร ควรสร้างแรงจูงใจ

ให้นักศึกษาภาษาบาลีและจัดห้องสมุดพร้อมคอมพิวเตอร์สำหรับค้นคว้า 4. ด้านนักศึกษาควรให้กระทรวงศึกษาธิการรับรองวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมากขึ้น 5. ด้านเทคโนโลยี ควรมีการสอนระบบทางไกลและออนไลน์เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาจากระยะไกล

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย ดังภาพที่ 1 ดังนี้

การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา

<p>ด้านหลักสูตร</p> <p>การกำหนดสมรรถนะผู้เรียน เนื้อหาหลักสูตร สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาการศึกษา</p>	<p>ด้านการเรียนการสอน</p> <p>การพัฒนาการศึกษาแผนกธรรม ควรมุ่งเน้นการพัฒนาครูผู้สอน หลักสูตรการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้</p>	<p>ด้านสื่อการสอน</p> <p>สื่อการสอนที่หลากหลาย เข้าใจง่าย สอดคล้องกับหลักสูตร และมีคุณภาพ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ</p>	<p>ด้านการประเมินผล</p> <p>ปรับปรุงกรอบการประเมินผล พัฒนาเครื่องมือ เพื่อให้การประเมินผลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล</p>
---	---	--	--

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีดังนี้

สภาพการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรามีจุดแข็งหลายประการ เช่น การมีครูที่มีศักยภาพ สื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย และการบูรณาการการศึกษากับการศึกษาทั่วไป อย่างไรก็ตาม ยังมีจุดอ่อนที่ต้องแก้ไข เช่น หลักสูตรที่ต้องปรับปรุง การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง และการเข้าถึงการศึกษาของเด็กยากจน โอกาสในการพัฒนาประกอบด้วย การปรับปรุงหลักสูตร การพัฒนาครู และการประชาสัมพันธ์การศึกษาแผนกธรรม อุปสรรคที่ต้องเผชิญคือการจัดหางบประมาณ การพัฒนาครู และการใช้เทคโนโลยี การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยให้การศึกษาแผนกธรรมพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เน้นการวางแผนที่ครอบคลุมทั้งการใช้งบประมาณและการพัฒนาทักษะผ่านการอบรมสัมมนาและการฝึกปฏิบัติจริง การจัดองค์การโดยเรียนรู้ทฤษฎีและการจัดสรรงานที่เหมาะสม ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน การจัดคนเข้าทำงานด้วยการคัดเลือกบุคลากรที่มีคุณสมบัติและพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง และการสั่งการด้วยทักษะการสื่อสารและการจูงใจที่มีประสิทธิภาพ การติดตามและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ แนวทางเหล่านี้ช่วยให้พระสงฆ์สามารถบริหารจัดการคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

การพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรามีแนวทางดังนี้ ด้านหลักสูตร กำหนดสมรรถนะผู้เรียนที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและผู้เรียน ครอบคลุมทั้งด้านพุทธศาสนา สังคม และวิชาการ ด้านการเรียนการสอน พัฒนาหลักสูตรและครูอย่างต่อเนื่อง พร้อมสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ด้านสื่อการสอน พัฒนาสื่อที่หลากหลายและเข้าใจง่าย ด้านการประเมินผล กำหนดกรอบการประเมินที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยให้การศึกษาแผนกธรรมพัฒนาและก้าวหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน โดยเน้นบูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนา เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

2. คณะสงฆ์จังหวัดจังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการพัฒนาครูผู้สอนให้มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียน

3. คณะสงฆ์จังหวัดจังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอและเหมาะสม เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. คณะสงฆ์จังหวัดจังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการศึกษา หลักสูตรและกระบวนการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียน โดยเน้นการบูรณาการความรู้ด้านพระธรรมวินัยกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

2. คณะสงฆ์จังหวัดจังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ โดยเน้นการพัฒนาความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม

3. คณะสงฆ์จังหวัดจังหวัดฉะเชิงเทรา ควรมีการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษา การบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาและวิเคราะห์ความต้องการของพระสงฆ์และสามเณรเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถทำได้ผ่านการสำรวจความคิดเห็นในพื้นที่ เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เป็นต้น โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างประชากรเป้าหมาย การเก็บรวบรวมข้อมูลอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ การสัมภาษณ์ทางอีเมล เป็นต้น

2. ขยายขอบเขตของการศึกษาและการวิเคราะห์ไปยังพื้นที่อื่น ๆ นอกเหนือจากจังหวัดจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อให้ได้ข้อมูลและข้อสรุปที่ครอบคลุมและสะท้อนความต้องการและความสนใจของพระสงฆ์และสามเณรในวงกว้าง

3. การใช้วิธีการวิจัยที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลและมุมมองที่หลากหลายและครอบคลุม เช่น การสำรวจความคิดเห็น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- พระครูกิตติวิสุทธิวัฒน์ (สมปอง สมบุญโณ). (2564). *การพัฒนาการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรปราการ* (ดุชนิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์ิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานิกุล ฐานุตโตโร (ศรีราช). (2562). *ประสิทธิผลการพัฒนาการจัดการศึกษาของ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15* (ดุชนิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์ิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภานุพงษ์ ญาณวิชัย และคณะ. (2567). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนา กระบวนการการปฏิบัติงานของบุคลากรสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพชรบูรณ์. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*. 7(4). 211-224.
- พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). (2536). *100 ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย (2436-2536)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระสุพิทักษ์ โตเพ็ง. (2561). รูปแบบการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมสู่ความเป็นเลิศ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(4), 1741-1753.
- สิทธิทัศน์ สนเทียนวัด และเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2564). *วิธีการนำเสนอเนื้อหาธรรม บทและจัดประเภทพระคาถาในหนังสือพระธัมมปัทมฐกถาแปลภาค 1-4* (รายงาน การวิจัย). พระยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- สิรินุช บุสโร. (2564). *แนวทางการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนบาลี สำนักเรียนดีเด่นหนกลาง โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัด พระธรรมกาย* (ดุชนิพนธ์ พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์ิต สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง. (2543). *การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของ คณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- โสดาดี บรรจง และคณะ. (2555). *การศึกษารูปแบบและคุณค่าของเหตุผลในการสอนธรรม ของพระสงฆ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อศรัทธาของประชาชน* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.